

НОВООТКРИТ МОЛИВДОВУЛ НА СИМЕОН I С ТИТЛАТА „АРХОНТ НА БЪЛГАРИЯ“

Владимир ПЕНЧЕВ

Национален исторически музей – София, ул. „Витошко лале“ 16, София, 1618

ABSTRACT

A newly discovered medieval lead seal (*molybdoboullon*) of the Bulgarian ruler Simeon I (893 – 927) is published. It was found in the land of Zараево village, Popovo municipality, Targovishte district, in 2023. The lead seal is from the earliest type of Simeon's seals, on which the title “Archon of Bulgaria” is inscribed. The use of this type dates back to the period 893 – 904.

Keywords: a lead seal (*molybdoboulla*); Simeon I; Archon of Bulgaria; Zараево village, Popovo municipality, Targovishte district.

През 2023 г. във фонда на Националния исторически музей – София постъпи ценен сфрагистичен паметник – оловен печат (моливдовул) на българския владетел Симеон I (893 – 927). Той е от най-ранния тип Симеонови печати. При тях е изписана титлата „архонт на България“ (Йорданов 2016, 60 – 68). Произхожда от землището на село Зараево, Поповско, област Търговище, където е бил открит като случайна находка. Моливдовулът е заведен в основния фонд на сбирка „Нумизматика и сфрагистика“ под инвентарен № 56 668. Описанието му е както следва:

Лице: Околовръстен надпис, предаден с грубо начертани, разкритвени букви (**таблица, I, 1**). Грубо и схематично представено бюстово изображение на Христос, с дълги прави коси, насреща. Зад главата му има кръст, от който са изобразени горното и двете странични рамена. Облечен е с хитон и химатион. Ръцете му не са изобразени.

Опако: Околовръстен надпис, предаден с грубо начертани разкритвени букви (**таблица, I, 2**). Грубо и схематично представено бюстово изображение на Богородица Оранта, с нимб, туника и

Обр. 1. Моливдовул на Симеон – лице и опако
 Fig. 1. *molybdoboullon* of Simeon – obverse and reverse.

мафорион, насреща. Ръцете ѝ са поставени в молитвен жест пред гърдите.

Олово. Полуизтрит и окислен екземпляр. Диаметър 26 – 29 мм. Тегло 20,47 г (обр. 1).

Както посочихме по-горе, публикуваният тук моливдовул на Симеон I е от най-ранния тип печати на този владетел, при който той е титулуван „архонт на България“. Този тип моливдовули се подразделя на два варианта, базиращи се на стилови различия (Йорданов 2016, 61, 63). Нашият екземпляр е от вариант „Б“, характеризиращ се с по-груб и схематичен стил на изображенията си (Йорданов 2016, 63 – 67, № 43 – 59).

Симеон I става княз (т.е. архонт) на България в края на 893 г., в резултат на решението на народния събор, провъзгласил свалянето на брат му Владимир от престола. Скоро след това, княжеската канцелария започнала да скрепява издадените от негово име официални документи с печати със собственото му име. Това са именно моливдовулите от първия, най-ранния тип на Симеон I. Върху тях, по подобие на своя баща Борис I (Михаил), новият български владетел е титулуван „архонт на България“.

Моливдовулите на Симеон I като „архонт на България“ копират изцяло, в типологично отношение, тези на Борис I (Михаил), издавани в периода преди замонашването му, т.е. между 864 и 889 г. И при тях върху лицевите и обратните страни има инвокативни надписи, гласящи съответно: + Χ(ριστ)ῆ βοήθη Συμεώνι ἄρχοντι Βουλγαρίας и + Θεοτόκε βοήθη Συμεώνι ἄρχοντι Βουλγαρίας. Върху лицевите и върху обратните страни също така има бюстови изображения на Христос и съответно на Богородица. Всъщност това е един начин на ярко и съвсем недвусмислено деклариране на намерението на новия български княз Симеон I да следва неотклонно политиката на стриктно придържане към православно християнство, провеждана така драстично от неговия баща от 864 г. насетне. Но съществува

1. + X E B O N Θ E C Y M E - - - I A P X O N T B Y Γ Γ A P I Δ C

2. - - - B O N Θ C Y M E Ω N I A P X O N - - - -

Таблица I

една основна разлика между моливдовулите на Борис I (Михаил) и тези на Симеон I като „архонт на България“. Оловните печати на Борис I са изработени чрез булотириони, гравирани от твърде опитни византийски майстори-гравьори (Пенчев 2022, 274 – 275), докато моливдовулите на Симеон I като „архонт на България“ са били отпечатвани чрез булотириони, гравирани от подчертано неопитни в гравьорската дейност занаятчии. Несъмнено, тези занаятчии са били местни хора, необучени в тънкостите на гравьорското изкуство, които са се опитали да копират възможно най-близко моливдовулите на княз Борис I (Михаил), заменяйки само името „Михаил“ с името „Симеон“.

Различните типове моливдовули, свързвани с личността на българския владетел Симеон I, са трудни за разтълкуване и могат да бъдат логично обяснени само в контекста на многообразната политическа обстановка, съществувала по време на неговото управление.

В случая с печатите на Симеон I от типа „архонт на България“, самите паметници ясно ни показват, че булотирионите за тяхното отпечатване не са били изработени във Византия, за разлика от булотирионите за всичките типове и варианти на моливдовулите на Борис I (Михаил). Причината за възникването на тази нова ситуация явно се корени в обстоятелството, че много скоро след възкачването си на престола в края на 893 г., Симеон I започнал първата си война с Византия (през 894 г.). Поводът за тази война бил преместването на тържището на българските стоки, предназначени за продажба в империята, от Константинопол в Солун (История на България 1981, 280). Естествено, при това положение на нещата, новият български владетел не би могъл да поръча изработването на булотирионите за печатите си във Византия.

Както посочихме по-горе, моливдовулите на Симеон I като „архонт на България“ се подразделят на два варианта, базиращи се на стилови различия. При тези от по-ранния вариант „А“ ясно личи, че бюстовото изображение на Христос е представено без кръгов нимб около главата. От двете страни на лицето се спускат дълги коси, предадени чрез успоредни прави кичури (Йорданов 2016, 287, образи 36 – 42). При екземплярите от по-късния вариант „Б“ дъл-

гите коси на Христос са представени само с по една линия, обикаляща главата и продължаваща върху раменете (Йорданов 2016, 288, образи 44 – 53). Първоначалното впечатление е, че при печатите от вариант „Б“ Христос е изобразен с кръгов нимб около главата, но продължаването на този „нимб“ върху раменете показва, че това не е така. Всъщност, при вариант „Б“, за разлика от вариант „А“, дългите коси на Христос са представени максимално опростено – само чрез една линия около главата, продължаваща и върху раменете.

Може да се установи, че публикуваният понастоящем екземпляр е бил отпечатан посредством един и същи булотирион с поне два от обнародваните до сега печати от вариант „Б“ (Йорданов 2016, 288, обр. 49, 53). Както изглежда, най-ранните моливдовули на Симеон I са били изработени с поне три или четири булотириона (Йорданов 2016, 67), а най-вероятно и с повече. Явно, типът „Симеон архонт на България“ е бил в употреба при подпечатването на издаваните от владетелската канцелария официални документи доста дълго време, поне 10 – 12 години.

През 904 г. бил сключен мирен договор между Византия и България, в резултат на който българската държава получила ново териториално разширение в югозападна посока. Границата между България и Византия вече минавала само на двадесетина километра северно от Солун. За това свидетелства известният надпис върху граничен стълб, намерен край село Наръш, Солунско (Бешевлиев 1979, 170 – 171). В случая, за нас са важни следните обстоятелства. Този надпис, който несъмнено се явява официален документ, чийто текст е бил предварително оформен в канцеларията на българския владетел, е изрично точно датиран в 904 г. В него Симеон I все още се титулува като „архонт от Бога на българите“ (Бешевлиев 1979, 171). Следователно моливдовулите на Симеон I като „архонт на България“ все още трябва да са били в употреба от българската владетелска канцелария по онова време.

Обаче скоро след сключването на мирния договор от 904 г., българският владетел не бил вече склонен да се задоволява с титлата „архонт на България“, която бил наследил от своите предшественици на българския трон и с която го назовавали византийците (История на България 1981, 284; Божилов 1983, 101). Тази нова идея, която обсебила Симеон I, явно е намерила отражение и в неговите печати, които били променени в типологично отношение (Пенчев 2022, 279 – 301). Затова, най-вероятната датировка на моливдовулите от типа „Симеон, архонт на България“ е в периода 893 – 904 г. (Пенчев 2022, 283 – 287).

Публикуваният тук оловен печат е придобит за фонда на НИМ – София благодарение на усилията на гл. ас. д-р Мариела Инкова, на която изказвам своята благодарност за предоставената ми въз-

можност да го проуча и обнародвам. По информация на М. Инкова землището на село Зараево е разположено в съседство с това на добре известното в археологическо отношение село Крепча. На 1 километър източно и на 2,6 километра югозападно от Крепча са разположени крепостите „Гърчиново градище“ и съответно „Джин кале“, които със сигурност са функционирали през периода IX – X в. Трябва да се отбележи и това, че при село Крепча е локализиран и скален манастир, където са открити два от най-ранните старобългарски надписи от X в. Откриването на моливдовула на Симеон I в тази зона несъмнено е свързано с интензивния живот, който е съществувал в нея в края на IX – началото на X в., когато се датира печатът.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES:

- Бешевлиев 1979:** В. Бешевлиев. Първобългарски надписи. София, 1979 [V. Beshevliev. Parvobalgarski nadpisi. Sofia, 1979].
- Божилев 1983:** И. Божилев. Цар Симеон Велики (893–927). София, 1983 [I. Bozhilov. Tsar Simeon Veliki (893 – 927). Sofia, 1983].
- Йорданов 2016:** И. Йорданов. Корпус на средновековните български печати (второ издание) (В: Плиска – Преслав, 12). София, 2016 [I. Yordanov. Korpus na srednovekovnite balgarski pečati (vtoro izdanie) (V: Pliska – Preslav, 12). Sofia, 2016].
- Пенчев 2022:** В. Пенчев. Българските средновековни моливдовули, съхранявани във фонда на Националния исторически музей – София. – Известия на Националния исторически музей, XXXIV, 2022, 252 – 328 [V. Penchev. Balgarskite srednovekovni molivdovuli, sahranyavani vav fonda na Natsionalniya istoricheski muzey – Sofia. – Izvestiya na Natsionalniya istoricheski muzey, XXXIV, 2022, 252 – 328].
- История на България 1981:** История на България, 2. София: Издание на БАН, 1981. [Istoriya na Bulgariya, 2. Sofia: Izdanie na BAN, 1981].

A NEWLY DISCOVERED LEAD SEAL (MOLYBDOBOULLON) OF SIMEON I
WITH THE TITLE “ARCHON OF BULGARIA”

Vladimir PENCHEV

SUMMARY

In 2023, a valuable sphragistic item – a lead seal (*molybdoboulla*) of the Bulgarian ruler Simeon I (893 – 927) entered the collection of the National History Museum – Sofia. It is of the earliest type of Simeon seals. They have the title “Archon of Bulgaria” written on them. It originates from the land of Zараево village, Popovo municipality, Targovishte district.

This type of lead seals (*molybdoboulla*) of Simeon I is subdivided into two variants based on stylistic differences. The currently published specimen is of variant “B”, characterised by a rougher style of imagery. The seals of Simeon I as “Archon of Bulgaria” completely copy, in typological terms, those of Boris I (Mihail), issued in the period before his monasticism, i.e. between 864 – 889. These earliest lead seals (*molybdoboullon*) of Simeon I were used to seal the official documents issued by the ruler’s office for quite a long time, at least 10 – 12 years. Their most likely dating is in the period 893 – 904.